

Eessõna eestikeelsele väljaandele

Hiljutine huvi mütoloogia vastu osutab üldisele äratundmisele nende poeetiliste lugude suurest võimust, tõdes Arthur Flagg Cotterell 1986. aastal avaldatud “Maailma mütoloogia sõnas-tiku” sissejuhatuses. Mütoloogia on korduvalt olnud õpetlaste huvikeskmes. Modernse mütoloogia kui teadusharu kujunemine 17. sajandi lõpust 19. sajandi keskpaigani oli ühtlasi seotud uute kultuuride tõusmisega filoloogilise ja filosoofilise uurimise kesk-messe, lisas uusi tõlgendusi, tekstikogumikke ja käsiraamatuid, oma ajastu kultuuripilti integreeriti india, pärsia, kreeka ja roo-ma kõrgkultuuride tekstid. Võrdlevast keeleteadusest toetatud uurimistööd on Samuel Noah Kramer iseloomustanud kui üha laienevat kultuuritundmist ja vastavalt sellele uuenevaid vaa-teid mütoloogia olemusele. Said ju William Jonesi ja hiljem Max Mülleri karismaatiliste esitluste kaudu tuttavaks hindu usundi aarded, eriti äratas huvi ja elevust viimase teoreetiline panus. Iraani, babüloonia ja egiptuse tuumtekstide näol oli tegemist tuhandeid aastaid eKr kirjutatud lugudega, mida sai suhestada Euroopas uusajal tuntuks saanud skandinaavia, samuti hiina ja jaapani mütoloogilise pärimusega.

19. sajandil laienes õpetlashuvi erinevate maailmajagude suulist kultuuri kandvate hõimude teadmistele, jälgiti rahvaste sotsiaalkultuurilist käitumist, usundit ja koguti müüte. 1849. aastal asutatud Smithsonia Instituutsiooni, hiljem ka Harvardi Peabody muuseumi ja teiste keskuste rahastatud kogumismat-kadel jäädvustati ameerika põlisrahvaste keeleainestikku, ar-

heoloogilisi ja etnoloogilisi andmeid. Rikkaliku ja suisa viimasel hetkel kogutud ainekogu alusel koostati ja avaldati 20. sajandi alguses ja hiljemgi põlisrahvaste usundi ja mütoloogia editsioon. Mõnigi kord olid need valminud õpetlasest antropoloogi ja (haritud) etnilise rühma esindaja ühistööna (George A. Dorsey ja James R. Murie 1906 – pawnee; 1904 – wichita, skiri, arikara; Clark Wissler ja D. C. Duvall 1908 – mustjalad jt). Samasugune jäädvustamine toimus mujalgi. Vene impeeriumi aladel reisisid soome-ugri keelkonda kuuluvate rahvaste juurde soomlased (Matthias Alexandre Castrén, Kustaa Fredrik Karjalainen, Kai Donner, August Ahlqvist jt) ja ungarlased. Nende õpetlaslik lähenemine, käsikirjalised kogud ja (sageli postuumselt) ilmunud trükised panid aluse süstemaatilistele fenomenoloogilistele ülevaadetele väikeste põlisrahvaste arhailistest usunditest. Tollal kogutud käsikirjad ja avaldatud ülevaated on jätkuvalt alus ka tänapäevaste mütoloogia-käsiraamatute koostamisel ja usundinähtuste seletamisel. Ilmunud umbkaudu samal ajal ameeriklaste ülevaadetega, on need leidnud märksa väiksemat tähelepanu kui indiaanlaste originaalne maailmanägemise ja mõtestamise viis. Ent kui arvestada, et alles 1944. aastal ehk siis umbkaudu 60 aasta eest ilmus esmatrükk Samuel Noah Kramerit poolt ühtede kaante vahele koondatud sumeri umbkaudu aastatel 3500–2000 eKr kirja pandud tekstikatketest, pärimusest, mis olid mõjutanud ümbruskonna rahvaste mõtteviisi ja nende kultuure, sh Vana Testamenti, ei ole imestada, et teadmus keskest euroopalikust paradigmat eemale jäävate soome-ugri keelkonna rahvaste usundi kohta levis aeglaselt.

Eesti keelde tõlgitud Tatjana Devjatkina “Mordva mütoloogia” on uus ülevaade, mokša etnilise rühma esindaja kirjutatud järg Wladimir Mainoffi mordva mütoloogia visanditele ja Uno Harva klassikalist soome usundiuurijate koolkonda esindavale teosele “Mordvalaste usundilised kujutelmad” (*Die religiösen Vorstellungen der Mordwinen*, 1952), samuti ersa ja mokša rahvusest folkloristide 1960. aastatest tänaseni kestnud kogumis- ja avaldamistöele.

“Mordva mütoloogia” on selle kultuuri keskelt pärit uurija katse formaliseerida kirev usundiline pilt, üldistada ersa ja mokša rahvusrühmade kujutelmad, luua süsteemne ülevaade jumalatest, ohvritavadest ja nendega seotud kombestikukompleksidest, kuid ka tutvustada kommunikatsiooniviise ja -tehnikaid inimese

ja temast kõrgemale asetuva vaimse maailma vahel. Raamatu kaante vahel esitatud lai teemadering hõlmab tasandeid alates loodusest ja selle kaitsjate süsteemist kuni erinevate elatusalade, ennekõike põllundusega seotud jumalate, kaitsjate ja vastavate tavadeni.

Rituaalse kommunikatsiooni kaudu ühendatud jõududega püütakse mõjutada jumalaid ja saatust. Üksikisiku käitumist kogukonnas mõjutavad normid, väärtused ja ettekirjutused, tema tegevus reflekteerib ja mõjutab rühma käekäiku. Muistsete lugude väärtus seisneb nende võimes aidata korrastada inimlike kogemusi, nii nagu kuulajal on oluline roll neile lugudele tähenduse andmisel ja nende mõtestamisel.

Tatjana Devjatkina käsitus toobki esile veel kaks tasandit – hõimuuhtsusega seotud jumalad ja inimese kui rühma liikme, indiviidi tasandi. Seda seostes sünni-, surma- ja pulmade rituaalstiku ning isiklike kaitsevaimude kogumiga.

Kuigi pikemalt ei ole peatunud folklooril ja folkloristlikel üksikasjadel, on autori eriharidus võimaldanud märksõnade juures tuua esile rahvalauludes, ennetes, kõnekäändudes ja muudes vaimse kultuuri liikides esinevaid vanu motiive ja ühendada neid märksõnadesse.

Loodetavasti õhutab T. Devjatkina raamat huvi ersa ja mokša kultuuri ning eriti usundi vastu, annab esmaseid teadmisi mütoloogilist pärimust kandvatest sotsiaalpsühholoogilistest protsessidest, mordvalaste väärtustesüsteemist ja usundilise folkloori kirevusest.

Mare Kõiva

Mordva mütoloogia

Tatjana Devjatkina

<http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator8/>

ISBN 978-9949-490-16-5

Tartu 2012

Trükiis ilmunud: Tatjana Devjatkina. Mordva mütoloogia.
SATOR 8. Tartu 2008

Tõlge: Irina Orehhova, Nikolay Kuznetsov

Toimetanud: Mare Kõiva, Kadi Sarv

Küljendus: Liisa Vesik

Kujundus: Andres Kuperjanov

Kaanepilt: Juri Dõrin "Uneskõndija"

HTML: Diana Kahre

Originaal:

Tatjana Devjatkina *Mifologia Mordvõ*

Saransk: Krasnõi Oktjabr 1998

Sarjas Sator 2008. a ilmunud eestikeelset trükist toetas
Eesti Hõimurahvaste Programm, Tartu Ülikooli Paul Ariste
soomeugri põlisrahvaste keskus, EKM FO, SF 0030181s08

E-raamatu valmimist toetas: EKRM04-29 Eesti keele,
kultuuri ja folkloori kasutusala laiendamine ja folkloori
tutvustamine elektroonilistel infokandjatel.

© 2012 EKM FO rahvausundi ja meedia töörühm, EKM Teaduskirjastus